

Yüzbaşı Mustafa Nazım (Evren) Bey'in Hatıralarında II. İnönü Savaşı ve 5. Kafkas Tümeni ile Dört Gün

Doç. Dr. Serpil SÜRMEİ*

Özet

Aşağıdaki hatıralar, Süvari Yüzbaşı Mustafa Nazım Bey'in, II. İnönü Savaşı sırasında 1. Süvari Tümeni'nin 10. Alayı'na bağlı 3. Bölük Kumandanı olarak 28 Mart-2 Nisan 1921 tarihleri arasında, 5. Kafkas Tümeni emrinde geçirdiği dört güne ait savaş anılarını kapsamaktadır.

Mustafa Nazım Bey, sade ve akıcı bir dille kaleme aldığı bu hatıralarını, 5. Kafkas Tümeni Kumandanı Cemil Cahit (Toydemir) Bey'in anısına atfetmiştir. Hatıralar, Batı Cephesi'nin sol kanat grubundaki İnönü-Yörük Yayla mevzilerinde Yunan kuvvetlerine karşı yapılan savaşları ve yenilerek Bursa'ya çekilen düşmanı İnegöl Ovası'nda yakalamak için, Mezit Boğazı-Hamamlı-İnegöl ve Kazancı Bayırı istikametlerinde yapılan takip hareketini konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: II. İnönü Savaşı, 5. Kafkas Tümeni, Mustafa Nazım Evren, Cemil Cahit Toydemir.

Four Days With II Nd. Inönü Battle and 5th. Caucasian Division in The Memories of Captain Mustafa Nazım (Evren) Bey

Abstract

The following memories comprises of the battle memories four days spent by Cavalryman Captain Mustafa Nazım Bey under the command of the 5 th. Caucasian Division between March 28 and April 2, 1921 as the Commander of 3 rd. Squadron under the order of 10 th. Regiment of 1 st. Cavalry Division during II nd. Inönü Battle.

---

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi
25240/Erzurum.

Mustafa Nazım Bey attributed these memories written out in a plain and fluent language to the memory of Cemil Cahit (Toydemir) Bey, the commander of the 5 th. Caucasian Division. The memories take the battle fought against the Greek army forces in Inonu. Yoruk Yayla locations in the left wing group of West Front, and the follow up movements of the enemy forces withdrawing to Bursa after being defeated in the direction of Mezit Boğazı-Hamamlı-Inegol and Kazancı Bayırı in order to seize them in Inegol Plain as the subject matter.

Key Words: *II nd. Inonu Battle, 5 th. Caucasian Division, Mustafa Nazım Evren, Cemil Cahit Toydemir.*

Aşağıdaki hatıralar, II. İnönü Savaşı sırasında 5. Kafkas Tümeni yanında I. Süvari Tümeni'nin 10. Alayı'na bağlı 3. Bölük Komutanı olarak görev alan Yüzbaşı Mustafa Nazım (Evren)'e aittir.

Mustafa Nazım Bey, 1935 yılında Babalık Gazetesi'nde yayınladığı bu hatıraları o sırada 5. Kafkas Tümeni'ne kumanda eden ve hatıraların yayımlandığı yıl itibariyle Korgeneral rütbesinde bulunan Cemal Cahit Toydemir'in¹ anısına atfetmiştir.

¹ Cemil Cahit Toydemir: 1883'de İstanbul'da doğdu. 14 Mart 1900'de girdiği Harp Okulu'ndan 6 Aralık 1902'de teğmen rütbesiyle mezun oldu ve Beyrut'taki 9. Nişancı Taburu 4. Bölüğü'ne, daha sonra Hicaz Şimendüfer Hat Komiserliği'ne tayin edildi. 15 Haziran 1909'da üsteğmen rütbesini atlayarak yüzbaşı rütbesiyle Yemen'deki 49. Alay 3. Tabur 2. Bölük Kumandanlığı'na 1912'de de İstanbul Astsubay Okulu 2. Bölük Kumandanlığı'na atandı. Nisan 1914'te Sivas 3. Numune Tabur Kumandanı oldu. 5 Şubat 1915'te 53. Alay Kumandanlığı'na tayin edildi ve 8 Ocak 1915'de rütbesi Binbaşılığa yükseltildi. Mart 1916'da 33. Tümen Kumandan Vekili, Temmuz 1916'da Kafkas Cephesi'nde 25. Alay Kumandanı olarak görev aldı. 28 Temmuz 1918'de yarbaylığa terfi etti. Ağustos 1918'de 4. Kafkas Tümen Kumandanlığı'na atanmış iken, görülen lüzum üzerine 1. Kafkas Tümen Kumandanlığı'na getirildi. 15 Temmuz 1919'da Samsun'a çıkarak Anadolu'ya geçti ve 5. Kafkas Tümen Kumandanlığı'na atandı. 12 Eylül 1921'de rütbesi albaylığa yükseltildi. 21 Ocak 1922'de 10. Tümen Kumandanı, 18 Ekim 1922'de Tümen Kumandanı yetkisiyle Jandarma 1. Bölge Kumandanı, 31 Ekim 1923'de 41. Tümen Kumandanı olarak görev aldı. 14 Şubat 1926'da 11. Tümen Kumandanlığı'na atandı ve 30 Ağustos 1927'de Tuğgeneral oldu. 18 Ocak 1932'de Milli Savunma Bakanlığı Kara Müsteşarı, 10 Ocak 1933'de 5. Kolordu Kumandanı olarak görev yaptı. 30 Ağustos 1933'de korgeneralliğe yükseltildi. 6 Nisan 1936'da Askeri Yargıtay II. Başkanı, 12 Ocak 1939'da Jandarma Genel Kumandanı, 13 Temmuz 1940'da 20. Kolordu Kumandanı oldu. 30 Ağustos 1942'de orgenerallik rütbesine terfi ederek, Askeri Yargıtay Başkanlığı'na atandı. 17 Aralık 1943'te 1. Ordu Kumandanı oldu. 15 Haziran 1946'da da emekliye ayrıldı. 1946-1950 VII. Dönem İstanbul Milletvekili olarak mecliste görev aldı ve aynı dönem bir süre Milli Savunma Bakanlığı yaptı. 15 Temmuz 1956'da İstanbul'da vefat etti (**Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri III**, Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s.273-275).

Mustafa Nazım Evren 1889'da Konya'da doğdu. 11 Nisan 1910'da Harp Okulu'ndan mezun oldu ve Irak'ta bulunan 6. Ordu'ya atandı. 9 Mayıs 1914'te sıcak memleketlerdeki görev süresini tamamlayarak, İstanbul'da 1. Ordu Kumandanlığı'na tayin edildi. 9 Haziran 1914'te 1. Alay 1. Süvari Bölüğü'ne atandı. 14 Haziran 1915'te terfi ederek üsteğmen oldu. 17 Nisan 1916'da Süvari Depo Alayı'na tayin edildi. Kuzey Kafkas Cephesi'nde Derbent, Petrovski, Demirhan ve Şor savaşlarında bulundu ve 22 Eylül 1917'de harp madalyası ile taltif edildi. 10 Ekim 1920'de rütbesi yüzbaşılığa yükseltildi. İstiklâl Savaşı'nda 1. Süvari Tümeni 10. Alay 3. Bölük Kumandanı olarak görev yaptı ve bu dönemdeki bütün savaşlara katıldı. 23 Ocak 1922'de Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirildi. 28 Ağustos 1922 günü yapılan taarruzda sağ gözünü kaybetti ve 5. dereceden harp malülü sayıldı. 22 Aralık 1924'te binbaşılığa terfi etti. 23 Şubat 1925'te 2. Ordu Müfettişliği Süvari Dairesi'nden emekli oldu. 7 Ocak 1941'den, vefat ettiği 20 Nisan 1944'e kadar sırasıyla 5. Kolordu Seyyar Satınalma Komisyonu'nda, Konya Birinci Sınıf İstasyon Kumandanlığı'nda ve Konya Askeri Mıntıka Kumandanlığı 7. Şube'de ücret karşılığında görev aldı².

Mustafa Nazım Bey, kumandası altında bulunan 3. Süvari Bölüğü ile 5. Kafkas Tümeni'ne katıldığı, II. İnönü Savaşı sırasındaki hatıralarına şöyle başlamaktaydı:

“28 Mart 1921 İkinci İnönü Savaşı'nın geceli gündüzlü süren buhranlı günlerinden biri idi. Alayımızla taraftan tarafa gidiyor, süvarilik vazifelerimizi yapıyoruz. Bugün de alayımız sol taraftan sağ tarafa alınmış cephe gerisinde bir köye yeni gelmiştik. Biraz dinlenip askerlerimiz karavanalarını yemeğe başladıkları zaman bir emireri, alay kumandanının beni çağırdığını söyledi. Hemen yanlarına gittim. Tazim resminden sonra, kumandan beni yanına oturttu. Her ikimizde de beş günden³ beri süren uykusuzluk ve yorgunluğun bariz izleri vardı.

“Kumandan:

“-Nazım! Şimdi cepheye 5. Kafkas Tümeni katılmış süvari bölüğü henüz cepheye gelememiştir. Alayımızdan bir bölüğün tümene katılması isteniliyor. Senin bölüğünü münasip gördüm. Şimdi bölüğünüzle tümenin bulunduğu Poyra⁴ köyüne hareket ediniz... dedi.

² Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Askerlik Safahat Belgesi, 326-5 Sicil No'lu Subay Şahsi Dosyası.

³ Yunan Taarruzu, Güney ve Batı Cephelerine aynı zamanda olmak üzere 23 Mart 1921 sabahı başlamıştı.

⁴ Poyra Köyü: Bugün Bilecik İli Bozüyük İlçesi'ne bağlı olup, Eskişehir yolu üzerindedir. Bozüyük'e 15 km, Eskişehir'e ise 30 km uzaklıktadır.

“-Başüstüne kumandanım! diyerek bölüğe döndüm.

“Savaşın buhranlı ve şiddetli günleri içinde biz zaten gece gündüz harekete hazırдық. Böyle günlerde çizmelerimiz ayağımızdan çıkmaz, eyerler atların sırtından alınmazdı.

“Yemeklerini yiyen askerlerimiz at başına ederek, gece karanlığı basmadan yeni tümeni bulmak için yola çıktık. Gurub zamanı, bir vadinin içine yayılmış olan muntazam yapılı, beyaz badanalı bir köyün içine girdik. Bu köyde yeni gelmiş bir piyade kıtasının canlı bir kaynaşması vardı. Taze ve dinç ruhlu, muntazam giyinmiş piyade askerleri, bizim ruhumuza da yeni bir tazelik ve dinçlik veriyordu. Köye girdiğimiz zaman karşılaştığımız askerler, bizi güler yüzleriyle selamlayarak, emir almışlar gibi:

“-Ha... siz, bizim tümene gelecek süvariler olacaksınız. Aha şuracıkta han gibi bir yer var. Süvariler oraya yerleşecek dedilerdi, sizi oraya götürelim, diyerek önümüze düştüler.

“Bölüğü tümen kumandanlığının tahsis ettiği bu hana yerleştirdikten sonra, ilk işim tümen kumandanını sormak oldu. Kendilerinin ileriye ateş hattına gittiğini söylediler.

“Ortalık henüz kararmamıştı. Vadinin batısındaki sırtlardan ateş hattına giden beyaz yol, tepelere doğru uzayıp gidiyordu. Atımı dörtnala tepeye sürdüm. Sırtı çıktıktan sonra uzunca süren bir alandan yoluma devam ettim. Keskin ısıklarla havayı delerek, sağdan soldan geçen fısıltılı makineli tüfek kurşunları ateş hattına yaklaştığını anlatıyordu. Ortalık alaca karanlığa bürünmüş, düşman tarafında ufukta gurubun son kızılıkları kalmıştı. Karşıdan gelen makineli tüfek ateşinin yağmuru içinde biraz daha ilerledikten sonra, yakın bir hedefe top atışı yapan bir topçu bataryamıza rastladım. Bu bataryanın yanında arkası kesilmeyen düşman makineli tüfek ateşinin yağmuru içinde at üstünde malumat alan bir kişi vardı. Bu kişinin kumandan olduğunu anlamıştım. Konuşmayı kesmemek için, bir selâm verip, karşılarında durdum. Bu dakikada topçu subayı vaziyet hakkında malumat veriyor, kumandan vakar ve sükûnetle dinliyor, ben de şu alaca karanlıktan düşman makineli tüfek ateşi altında, atından inmeden yeni geldiği cephe hakkında malumat alan bu kahraman kumandanın⁵ vakar ve sükûnetini resmeden bu tarihi manzaranın unutulmaz anılarını zihnimde not ediyordum.

“Topçu subayı izahatını bitirdikten sonra, kumandanı tekrar selâmladım ve:

---

⁵ Cemil Cahit Toydemir

“-Tümeniniz emrine verilen süvari bölüğünün kumandanı Nazım!... Bölüğümle tümene katıldım dedim.

“Kumandan elimi sıktı ve:

“-Haydi, köye gidelim artık... diyerek atını sürdü. Köye dönüyorduk. Topçu bataryamız mütemadiyen düşmana gülle savuruyor, hakim bir sırtta kurulduğu anlaşılan düşman makineli tüfekleri de, ortalık kararmaya başladığı halde mütemadiyen ateş ediyordu.

“Köye dönerken kumandan bana ilk vazife olarak sabah erkenden bu sırtların bir krokosinin alınmasını, tepelerin ve vadilerin adlandırılmasını söylüyordu. Sabah erkenden teslim olacağımız bu gürültülü cephe hattı karanlıklara gömülerek uzaklaşıyor, biz de köye giriyorduk. Köyde kumandan karargâhına gitti. Ben de bölüğüme geldim.

“Karanlıkta girdiğimiz Poyra Köyü bir muhacir köyü olacaktı. Binaların yapılış tarzı öyle gösteriyordu⁶.

“Bölüğe geldiğim zaman ilk işim, askerimizin yemek meselesini sormak oldu⁷. Bölüğümün subayı Rıdvan bana sevinçli bir yüzle:

“-Yüzbaşım o iş bitti. İyi bir tümene düşmüşüz. Biz gelmeden bir bölüğün karavanasını bile hazırlamışlar. Siz gidince biz de o işi bitirdik. Askerlerimizi uykuya bile yatırdık... dedi.

“Ben bu haberden çok sevinç duydum. Biz de kahvesi olan bu handa birer çay ısmarlayarak, ekmeğimize katık ettik ve yorgun vücutlarımızı dinlendirmeye ve kahve peykesinin⁸ üstünde uyku kestirmeye başladık. Vakit de epeyce geçmişti. Bu sırada karargâhtan gelen bir emir subayı süvari bölüğünün şimdi at başı etmesi ve hareket olunacağı emrini getirdi. Vakit gece yarısını biraz geçmişti. Bu emir aynı zamanda bütün kıtalara bildirildiğinden, köyde gece karanlığı içinde sessiz bir kaynaşma, bir hareket

⁶ Poyra Köyü: Osmanlı-Rus Savaşlarında, Rusların Osmanlı tarafında yer alan Kafkas halklarını sürgün ve göçe zorlaması sonucu, 1864'te yurtlarından ayrılan Hatıkoy Çerkeslerinin bir kısmının, 1870-1873 yılları arasında bu köye gelerek yerleşmesiyle kurulmuştur. Onlar Rusya'dan ayrıldıklarında önce Balkanlarda Saracaali/Sarıcaali'ye gelerek burada bir Türk köyünde birkaç yıl kadar kalmışlar, sonra ilk olarak Hatıkoy adıyla kurdukları Poyra'ya gelmişlerdi. 10 yıl sonra Bulgarların Saracali Türklerini göçe zorlamasıyla buradaki Türklerden 50 kadar aile, birlikte yaşadıkları yıllarda iyi komşuluklarından memnun kaldıkları eski komşularının köyüne gelerek yerleşmişlerdi (tr.wikipedia.org/wiki/Poyra-Bozöyük) Mustafa Nazım Bey'in düşüncesinde yanılmadığı Poyra Köyü, görüldüğü üzere sakinleri Çerkes ve Balkan Türklerinden oluşan bir muhacir köyü idi.

⁷ Nazım Evren, “2. İnönü Utku'nunda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, **Babalık**, 8 Nisan 1935, Sayı: 4612.

⁸ Peyke: Tahta sedir

başlamıştı. Bölüğü verilen emre göre, köyün güney çıkışında topladım. Burada tümen karargâhı ile birleşerek, tümen ile İnönü⁹ istikametinde yürüyüşe geçtik.

“Askerler arasında atasözü hükmüne girmiş bir söz vardır. Askerlikte son verilecek emre bak... derler. Biz sabahleyin tutacağımız cephenin gerisine gelmişken, şimdi gece yarısı bu cephenin aksi bir yere gidiyorduk. Bu da tabii vaziyetin icabı idi.

“Yolumuz vadiler arasından İnönü düzlüğüne inerken, ikinci yarıya giren ay da gerimizdeki sırtlardan nurlu ışığıyla yükseliyor, karanlıklara bürünen bu ıssız ve sessiz dünyayı aydınlatmaya çalışıyordu. Uzaklarda İnönü'nün koyu gölgeli dağları içinden tek tük parlayan ışıklar da sönük birer yıldız gibi görünmeye başlamıştı. Sessiz uyuyan bu yarı aydınlık içinde, yarının ödevlerine, savaşlarına girecek olan bu kahraman kafilenin ayak patırtıları gecenin sessizliğini yırtıyor, büyük bir sükûn içinde amacına süzülüp gidiyordu. Geride bıraktığımız sırtlardan müthiş gürültülerle patlayan bombalar, sürekli ve ahenkli makineli tüfek ateşleri, bir gece baskınından dehşet verici ve korkunç çarpışmalarının başladığını bildiriyordu. Bu müthiş boğuşma gürültüleri, on dakika kadar gecenin sükûnunu bozdu ve sessizlik yine ortalığa hakim oldu.

“Sabah yaklaşırken İnönü'ye girdik... Boz renkli dağlarının eteğine yaslanan İnönü, gündüz savaşlarının yorgunluğunu gidermek için, yarım ay ışığının donuk gölgeleri altında yatağına çekilen heybetli bir aslanın vardığı uykuya dalmış gibiydi. Bu arada yatağında bütün yağmalara karşı büyük bir ulusun ölmez davasını omuzlarına alan az fakat öz bir ordunun karargâhı oturuyordu. Bu karargâh Türk'ün kara bahtını ak eden ve tarihe “İkinci İnönü Galibi” adıyla geçen General İsmet İnönü'nün karargâhı idi¹⁰.

“Burada askerlerimizi yerleştirdik. Kumandanla karargâha gittik. Bu odanın mobilyası, iki sandalye, üzerinde haritalarla örtülü bir masa, gözü dolduramayacak kadar ışığı olan bir petrol lambasından ibaretti. Masanın yanında üzeri kırmızı mavi hatlarla işaret edilmiş olan haritanın üzerinde tetkikler yapan Kurmay Başkanı¹¹ oturuyordu. Başını kaldırdığı zaman,

⁹ İnönü, Osmanlı döneminde Anadolu Eyaleti'ne, sonra Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti'ne bağlı bir köydü. Daha sonra merkezi Bilecik olan Ertuğrul Sancağı'nın Söğüt Kazası'na bağlandı. 1923'te il olan Bilecik'in Söğüt İlçesi'nin köyü, 1926'da Bozüyük İlçesi'nin bucak merkezi oldu. 1963'te Eskişehir'in merkez ilçesine bağlanan İnönü, 1987'de de ilçe oldu (tr.wikipedia.org/wiki/İnönü-Eskişehir).

¹⁰ Nazım Evren “2.İnönü Utku'nunda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, **Babalık**, 10 Nisan 1935, Sayı:4613.

¹¹ Yarbay Naci (Tınaz)

böyle geç vakit ziyarete gelenlerin kim olduğunu birden anladı ve kumandanı yanına oturarak harita üzerinde tespit edilen son cephe vaziyetini anlattı.

“General İsmet az evvel yatmıştı. Vazife hakkında görüşüleceği sırada bana izin verildi. Ben karargâhtan çıktım. Vakit çok ilerlemiş, tan ağarmaya başlamıştı. Kasabada biraz sonra kopacak büyük fırtınanın yaratacağı heyecanı dinleyen bir sessizlik, havada da sert bir ayaz vardı. Sokaklar gece düşen kırağı ile beyazlanmıştı.

“Erken uyanan kasabalılar kahveye gidiyorlardı. Ben de bunlarla subayların birleştiği kahveye gittim. Arkadaşlarla birer çay içtik.

“Ortalık ağarmaya başlamıştı. Oturduğumuz yerin pencerelerinden İnönü'nün son müdafaa hattı olan tepeler görünüyordu. Bu sırada büyük bir bombardıman gürültüsünden sonra tepelerin üstünde paralanan şarapnellerin beyaz dumanları, tahrip danelerinin kaldırdığı sarı ve siyah toprak sütunları görüldü ve yükseldi. 29 Mart sabahının savaşı başlamış bulunuyordu. Sabah erkenden başlayan düşman topçu bombardımanı cephemizin merkezinden sol tarafa doğru yayılıyor, bugün de cephenin merkez ve sol tarafına taarruz edeceği anlaşılıyordu. Üç günden beri cephenin çeşitli noktalarından yaptığı taarruzlarla bir sonuç elde edemeyen düşman, bugün son kozunu oynayacağı benziyordu.

“Cephede bombardıman devam ederken, Cephe Kumandanı İsmet İnönü gözetleme dürbünü ile merkez ve sol taraf vaziyetini gözetleyerek, inceliyor, karargâhın bulunduğu yerden dürbünle hareketi takip etmenin mümkün olduğu anlaşılıyordu. Bu gözetleme sırasında tümenin toplanması emri verildi. Kasabada canlı bir kaynaşma oldu ve beş dakika içinde tümen İnönü'nün batı tarafındaki caddede toplandı.

“Harekâtın son müdafaa hattı üzerinde görünmesi, vaziyetin çok hat bir devreye geldiğini, cephe kumandanının gözetleme dürbünü başında yeni vaziyetin icaplarına göre acil emirler vermesi, durumun biraz da tehlikeli safhaya girdiğini gösteriyordu¹².

“29 Mart sabahının güneşi doğarken, bir akşam top, tüfek gürültüleri ve insan boğuşmaları içinde bıraktığı bu yerleri, bugün daha şiddetli ve daha çetin bir savaş içinde bulunuyordu.

“Saat 7.00'ye gelmişti. Biz yol üzerinde savaşa gitme emrini sabırsızlıkla bekliyorduk. Cephe Kumandanı, tümen kumandanı

¹² Nazım Evren, “2. İnönü Utku'nunda, 5. Kafkas Fırkası İle 4. Gün” **Babalık**, 14 Nisan 1935, Sayı:4615.

karargâhlarıyla geldiler ve beklemekte olan tümeni selâmlayarak teftiş ettiler. Tam zamanında cepheye taze ve muntazam askerin, kumandanlar üzerinde bıraktığı özlü ve güçlü intibalar, yüzlerde ve gözlerde beliren memnuniyet izlerinden anlaşılıyordu. Cephe kumandanı kısa bir teftişten sonra, tümene uğur ve başarı diledi... Tümen yeni aldığı emre göre cephenin sol tarafına Yörük Yayla'ya¹³ doğru harekete geçti.

“Tümen Kumandanı Cemil Cahit Bey ile bizim süvari bölüğü önden hareket etti. Piyadeler bizi takip ediyorlardı. Gece karanlığında katıldığımız tümeni bugün gündüz gözü ile görmüş ve tanımış oluyorduk. Tümenin bir emir subayı ve bir kurmay subayından oluşan karargâhıyla 13. Alay ve bir de iki toptan meydana gelen yarım cebel bataryası cepheye yetişmişti.

“Savaşın en buhranlı gününde cepheye yetişen bu miktarı az fakat esas itibariyle çok değerli olan bu kuvvet cephenin vaziyetini, savaşın talihini değiştiren bir kudretle vaziyete zamanında müdahale ediyordu.

“Onbeş dakikalık yürüyüşten sonra Yörük Yayla sırtlarının fundalıklı eteklerine geldik. Burada vaziyet şöyle görünüyordu:

“Düşmanın erkenden başladığı bombardıman merkezde devam ediyor, Yörük Yayla'nın karşı sırtlarında dolgun mevcutlu Büyük Millet Meclisi Taburu¹⁴ Mangal Tepe'ye doğru bir yılan kıvrıntısı ile yürüyor, karşılıklı sırtlar arasındaki İnönü düzlüğüne doğru, uzun bir avcı hattı geri çekiliyordu. Burada rastladığımız bir tümen karargâhından bu çekilen avcı hattının 11. Tümen'e ait olduğunu öğrendik. Tümen kumandanımız burada 11. Tümen Kumandanı¹⁵ ile görüştü. Düşman sol tarafımıza önemli kuvvetlerle bir çevirme hareketi yapmış, Yörük Yayla sırtlarına kadar uzayıp giden bu hareket karşısında 11. Tümen Cephesi'ni geri almaya mecbur olmuştu.

¹³ Yörük/Yürük Yayla: Eskişehir'in İnönü İlçesi'ne bağlı köy olup, bugün Eskişehir'e 45 km, İnönü'ye 10 km. uzaklıktadır.

¹⁴ Büyük Millet Meclisi Taburu: Mustafa Kemal Pařa'nın Refakat Subayı İsmail Hakkı (Tekçe) tarafından 18 Temmuz 1920'de 9 manga, 81 er, 3 çavuştan oluşan bir kadro ile kuruldu. Mustafa Kemal Pařa tarafından ilk kez II. İnönü Savaşı sırasında Batı Cephesi emrine girmek üzere görevlendirildi ve 28/29 Mart 1921'de, İsmail Hakkı Bey'in kumandası altında trenle Ankara'dan yola çıkarıldı. Muhafız Taburu 900 tüfek ve 9 makineli tüfekten oluşmaktaydı. (**Muhafızı Atatürk'ü Anlatıyor, Emekli General İsmail Hakkı Tekçe'nin Anıları**, Yay. Haz: Hasan Pulur, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s.18-19, 22; İsmet İnönü, Hatıralar, Yay: Haz: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.239-240; Sabahattin Selek, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s.1062).

¹⁵ Albay Mehmed Arif (Ayıcı)

“Kavalca¹⁶ sırtlarından Yörük Yayla'ya atlayan kuvvetli bir düşman müfrezesi, önümüzdeki zayıf süvari kuvvetlerimizi sürerek, Yörük Yayla'dan İnönü'ye doğru ilerliyor, bu tehlikeli yürüyüş durdurulamazsa, bütün cephemizin sarsılması ve belki bir geri çekilmeye dönüşme tehlikesini gösteriyordu. Burada vaziyet bütün tehlikesiyle apaçık görülüyordu. Bilinmez bir tesirle kendi kendilerine cebri bir yürüyüşe geçmiş olan piyadelerimiz bize yetiştiler. Bir geçit resmi meydanındaki ciddiyet ve intizamla bu alay, vakur bir sessizlikle hedefine doğru yürüyordu¹⁷. Burada kumandan çevik ve hızlı adımlarla savaş alanına giden tümeni bir daha gözden geçirdi. Yürüyüş kolunun arkasından karargâha ayrılan süvari takımı ile de yürüyüşe geçtik.

“Güneş epeyce yükselmiş, ilkbaharın taze ve yeşil güzelliği ortalığı kaplamıştı. Yaprakları bahar güneşi ile tazelenen fundalıkların ve seyrek ağaçlı ormanın arasından Yörük Yaylası'na doğru ilerliyorduk. Yakın bir mesafeden pek kesik olmayan tüfek ve makineli tüfek sesleri işitiliyordu.

“Yörük Yayla sırtlarının eteğinde iken, sağımızda Kavalca Köyü sırtlarında patlayan bir düşman batarya grup ateşinin şarapnelleri tam tepemizde müthiş tarakalarla patladı. İkinci bir grup da piyadelerimizin üzerlerinde paralandı. Düşman topçusunun bu ateş baskını zayıtsız geçti. Yürüyüş kolu sarsıntısız ve sessiz, durmadan hareket eden çelik bir ray gibi amacına doğru uzayıp gidiyordu.

“Yörük Yayla'nın hakim sırtlarına çıkıyorduk. Atları sırtların gerisinde yedekte görünen bir süvari alayımız, Yörük Yayla'ya doğru yürüyen düşmanla yaya muharebesi yapıyordu. Bu alay, sabah erkenden taarruza geçen düşmanı, bu dakikaya ve bu mevzilere kadar müdafaa ederek çekilmiş, 5. Kafkas Tümeni'nin vaziyete tam zamanında ve yerinde müdahale etmesi için icap eden vakti kazandırmıştı.

“İleride görülen sırtların tepelerinde karlı parçalar görünüyor, bu karlı tepeler üzerinde yayılan mat renkli avcı hatlarımız beliriyordu. Kavalca sırtlarında gizlenmiş bir mevziden ateş eden düşman topçusunun gönderdiği şarapneller, nazlı tepelerin ve avcı hatlarının üstlerinde beyaz şemsiyeler gibi küme küme açılıp paralanıyordu. Avcı hattı dalgalanmadan ve irkilmeden seri adımlarla ilerliyor, sırtları tutuyor, sabahtan beri zayıf süvari kuvvetlerimizi sürerek ilerleyen kuvvetli düşmanla, 5. Kafkas Tümeni'nin kahraman 10. Piyade Alayı, ilk çarpışmaya giriyordu.

¹⁶ Kavalca/Kovalca/Kovalıca Köyü, bugün Bilecik İli'nin Bozüyük İlçesi'ne bağlı olup, Bilecik'e 41 km, Bozüyük'e 7 km uzaklıktadır.

¹⁷ Nazım Evren, “2. İnönü Utku'nunda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, **Babalık**, 15 Nisan 1935, Sayı:4616.

“Bu dakikada süvarilerimiz (14. Süvari Alayı) geniş ve emniyetli bir nefesle, savaş meydanını piyadelere bırakarak, avcılarını atlarının başlarına geliyor, kısa bir piyade savaşından sonra tüfek sesleri kesiliyor ve tümen kumandanının emriyle mevzii alan topçumuz, düşman topçusuna mukabele ediyordu.

“Taze piyade kuvvetleriyle karşılaşan düşmanın ileri yürüyüşü, tümenin ilk hamlesi ile durdurulmuş, karşı sırtlarda kendine müdafaa mevzii almaya mecbur edilmişti¹⁸. Bu kısa fakat güçlü hamle ile tümen, düşmanın ileri yürüyüşünü durdurmuş, ilerleyen avcı hatlarını geri sürmüş ve düşmanı hücum vaziyetinden müdafaa vaziyetine geçirmiştir.

“Kumandan vaziyeti tetkik etti. Düşman ileri yürüyüşü durdurulmuş, ilerisi için müdafaa ve taarruza elverişli hakim mevziler elde edilmiş olduğundan, şimdilik tutulan mevzilerin derhal tahkim edilmesi, düşman taarruzuna şiddetle ve icap ederse karşılıklı taarruzlarla karşı konulması emrini verdiler. Biz, tümen kumandanı ve karargâhıyla avcı hattının gerisinde İnönü düzlüklerine karşı, sırtlara nazır ve topçu bataryasının yanında bulunuyorduk. Burada tümenin aldığı vaziyet hakkında Cephe Kumandanlığı’na rapor gönderildi.

“Tümen kumandanı cebinden çıkardığı bir kağıda bulunduğumuz yerlerin mükemmel bir krokisini çizerek vaziyeti bunun üzerinde tespit etti. Tümen kumandanının bu derece mükemmel bir krokici olduğunu hiç düşünmemiştim. Bu vazifeyi bana verseydiler, bu kadar kısa bir zamanda böyle mükemmel bir kroki yapmayı süvari subayı olduğum halde, beceremeyeceğime kanaat getirdim.

“Sabahtan beri buhranlı hadiselerin geçtiği bu tarafta, öğleden sonra saat 3.00’te vaziyet şu şekilde tespit edilmiştir:

“11. Tümenimizi ve karşısındaki süvarilerimizi çekilmeye mecbur eden ve Kavalca sırtlarından, Yörük Yayla’ya kadar takriben 6 km’lik bir saha üzerinde, sol tarafımıza karşı yaptığı bir çevirme hareketi ile İnönü’ye onbeş dakikalık bir yürüyüş mesafesi kalan düşmanın çevirme hareketi, 5. Kafkas Tümeni’nin mukabil taarruzlarıyla durdurulmuş, Kavalca Köyü, kuzeybatıdan ilerleyen diğer bir düşman kolu, Büyük Millet Meclisi Taburu’nun yaptığı ve 1. Süvari Tümeni’nin koruduğu şiddetli ve kanlı bir taarruzla durdurulmuş, 11. Piyade Tümeni geri çekilmesini durdurarak, tümenimizin sağından, İnönü düzlükleri üzerinde genel cephenin sol tarafla 5. Kafkas Tümeni arasında bir koltuk teşkil eder şekilde mevzii almış ve

¹⁸ Nazım Evren, “2. İnönü Utku’unda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, **Babalık**, 22 Nisan 1935, Sayı: 4620.

İbrahim Bey'in kumandasındaki süvari kuvvetleri de 5. Tümen'in sol tarafını korumak üzere, bu cepheye katılmıştı.

“Bu dakikada ordumuz için pek büyük tehlikeler gösteren düşmanın sol tarafımıza yaptığı taarruzlar tamamen durdurulmuş, İkinci İnönü Savaşı'nın makus talihi değiştirilmişti.

“Bu tarafta teşekkül eden yeni vaziyetin genel kumandası 5. Kafkas Tümeni Kumandanı Cemil Cahit Bey'e verilmişti. Epeyce uzun bir cephe teşkil eden bu sahada, tümen kumandanı, kumandasındaki kıtalara devamlı emirler gönderiyor, Tümen Emir subayı Sait Bey¹⁹, bölüğümün subay ve askerleri bu emirleri vaktinde yerlerine götürmek için avcı hatları arasında mekik dokuyorlardı²⁰.

“Artık bütün cephede sükûnet vardı. Büyük savaşlar, kanlı maceralarla geçen 29 Mart gününün akşamı yaklaşıyordu. Gurup zamanı Tümen Kumandanı Emir Subayı Sait'i, topçu bataryası kumandanını ve beni yanına aldı. Cephemizin sağ ve sol tarafına hakim avcı hatlarımızın bulunduğu sırta gittik. Burada geceyi geçirmek ve 30 Mart sabahı yapılacak harekât için, lazım gelen emirleri vermek ve arazi üzerinde bu harekâtı görüşmek üzere tümen emrinde bulunan kıta kumandanlarını yanına çağırıldı.

“Güneş batıyor, düşmanın işgâl ettiği 500 metre ilerimizdeki sırtlarda hiçbir düşman izi ve hareketi görülüyordu. Ufka resmi düşen bu tepe üzerinde kıta kumandanları tamamıyla toplanmış, kumandanın emirlerini bekliyorlardı. Bulduğumuz yerler, toprakla karışık sert kayalıklardı. Düşmandan hiçbir eser görülmeyen karşı sırtlardan bir bataryanın grup ateşi ve tepemizde paralanan dört şarapnelin gürültüleri, düşman topçu mevzinin karşımızda ve 1000 metre kadar yakınıımızda olduğunu gösterdi. Arkasından gelen ikinci gülle yağmuru, bizi tepelerin gerisine çekilmeye mecbur etti. Mesafe yakın olduğundan düşman topçusu tam isabetle güllelerini savurmuş, bir arada patlayan şarapnel danelerinin parçaları şiddetli bir dolu sağanağı gibi kayalıklar üzerinde şakırdarak zıplamış, etrafımız şarapnel

¹⁹ Mustafa Nazım Bey, Sait Bey ile ilgili hatıratında aşağıdaki bilgiyi dipnot olarak vermektedir: Savaş Arkadaşım Sait Bey'in halen Devlet Demiryolları 6. İşletme Müfettişi bulunduğunu kendilerinden aldığım mektuptan anladım ve çok sevindim. Sayın Arkadaşımın mektubu ise, şudur: Savaş Kardeşimiz Sayın Bay Nazım Evren, bugün önümde toplanmış mahalli gazeteleri okurken, sıra Konya gazetelerine geldi ve ikinci yaprağında, çok mühim anların hatıralarıyla çalıştığım “5.Kafkas Fırkası İle 4 Gün” başlığı gözüme ilişti. İşte şimdi, o yazdığımız yazılar tamamen önümde canlandı ve beni çok duygulandırdı. İşte ben, Poyra Köyü'nde uyuduğunuz kahve peyesi üzerinde sizi uyandıran tümen emir subayayım. Hüürmet ve sevgi ile gözlerinizden öperim savaş kardeşim.

²⁰ Nazım Evren, “2.İnönü Utku'nunda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, **Babalık**, 24 Nisan 1935, Sayı: 4621.

danelerinin siyah yuvarlaklarıyla dolmuştu. Ben bunlardan birkaçını hatıra olmak üzere cebime yerleştirdim. Tepenin gerisine çekildikten ve birkaç grup da, tepelerin gerisine savurduktan sonra topçu ateşini kesti. Ortalık alaca karanlığa bürünüyordu.

“Tümen kumandanının emriyle, ben bölüğümün başına gittim. Burada kumandan, yarınki harekât için icap eden emirleri verdikten sonra karargâhıyla geldi. Geceyi geçirmek üzere beraber Yörük Yayla Köyü’ne gittik. Bölüğün ağırlığı burada idi.

“Bugünkü harekât sırasında yemek, içmek namına hiçbir şey aklımıza gelmemiş, bir şey de yememiştik. Oturduğumuz köy odasında ağırlıkta bulunan arkadaşların hazırladıkları bulgur pilavını iştahla yedik ve çizmeler ayağımızda portatif olarak yattık. 48 saatten beri uyku yapmamıştık. Cephedeki sükûndan istifade ederek, bu gece biraz uyuyabilecektik. Sabahleyin erkenden kalkılacaktı. Cephenin solunda bulunan 10. Alay’ın 3. Taburu, karşısındaki düşman mevzilerine bir taarruz yapacaktı.

“Sabah gün doğmadan cepheye hareket ettik. Cephenin solunda büyük makineli tüfeklerimizin katıldığı yoğun bir piyade ateş i ile savaş başlamıştı²¹.

“30 Mart sabahı başlayan bu savaş, düşmana çok ağır zayıyata mal olmuştu. Esasen taarruza hazırlanmış olan taburun cephesine, düşman aynı cepheden daha önce taarruza geçmiş, ani bir baskın yapmak umuduyla ilerleyen düşmanın avcı hatları, yoğun piyade ve makineli tüfek ateşlerimizin tesiri altında erimişti. Bu suretle taburun vazifesi kolaylaşmış, ani ateş baskını ile sarsılan düşmanın taarruzu imha edildikten sonra, mukabil taarruzla düşman geriye atılmış, bu taburun da tutması elzem olan mevziler işgâl edilmişti. Bu sabah savaşından sonra, düşman artık bu tarafta hiçbir harekete geçememiş, sağ ve sol tarafta bulunan 1. ve 2. Süvari Tugayları, keşif taarruzlarıyla düşmanı hırpalamış durmuşlardı.

“Bugün genel cephenin merkez ve sol tarafında düşman taarruzundan, bombardımanından hiçbir eser görünmüyor, yalnız sağ taraftan derinden top sesleri işitiliyordu. Düşmandaki bu durgunluğun sebeplerini anlamak için, kumandan süvarilere mütemadiyen keşif yaptırıyordu ve bu keşif hareketleri de mevzii çarpışmaları icap ettiriyordu.

“İşte 30 Mart gününün savaşı, bizim cephemizde böyle geçmişti. Düşmanın 29 Mart’taki hareketlerine karşı, bugün hemen bütün cephede

²¹ Nazım Evren, “2. İnönü Utku’unda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, **Babalık**, 25 Nisan 1935, Sayı: 4622.

genel bir hareketsizliği ve manalı bir sükûtu vardı. Birgün önce azgın bir saldırıyla çok şeyler yapmak istediğini anlatan düşman, bugün hareketsiz ve durgun yerinde kalmıştı. Acaba yarın yapacağı yeni taarruzlar için taze kuvvetler mi bekliyor, bir dinlenme mi yapıyordu?

“Cephedeki durgunluk, 30 Mart akşamına kadar zihinleri böyle düşüncelerle işgâl etmiş, günün aydınlığı da hiç sır vermeden yerini karanlıklara bırakmıştı. Gecenin karanlığı basınca, düşman işgâlindeki Bozüyük'ten²² yükselen yangın alevleri bu esrarlı durgunluğun sebeplerini aydınlatır gibi oldu. Kumandanın emri ile gece karanlığında düşman mevzilerine doğru yaptırılan keşif yoklamalarının hiçbir ateşle karşılaşmaması, inanılmaz bir muamma gibi düşmanın geri çekildiği kuşklarını kuvvetlendirmişti. Gece yarısına doğru kumandanımız Cemil Cahit Bey, büyük bir sevinç ve neşe içinde düşmanın geri çekildiği hakkındaki kanaatini açıklamış, karargâhı zafer neşeleri doldürmüştü.

“Bir tesadüf eseriyle karargâhın bulunduğu köyden geçen telgraf hattının açık bulunması, sevinç veren bu zafer haberinin ilk olarak kumandanımız tarafından Eskişehir ve Ankara'ya bildirilmesini mümkün kılmıştı. Bu haberin karargâha yayılması, yorgun dimağları dinlendirmiş, gözlerden uykuyu silmişti.

“Bu saatte bizim karargâha katılan Albay Refet (Bele) Bey'in karargâhı ile kalabalıklaşan köyde, neşe artmış, telefonla civar cephelerdeki kumandan ve subaylar arasında, zafer tebrikleri alınıp verilmeye başlanmıştı. Zaferin doğuşunu gündüz gözü ile görmek isteyen gözler, bu gece hiç uykuya kapanmadan sabahı beklemişti²³.

“31 Mart sabahı güneş, parlak ışığını etrafına zafer neşeleriyle saçarken, 5. Kafkas Tümeni'nin muzaffer 10. Alayı'nın kahraman Mehmetçikleri işgâl ettikleri tepelerde serbest bir kaynaşma içinde takip hazırlıkları yapıyor, karşılarındaki düşmanın gece karanlığında çekilip gittiğini anlıyorlardı.

“31 Mart sabahı düşmanın boşalttığı cephe, takip harekâtı başlıyordu. Saat 8.00'de, iki karargâhla 12 saat önce düşman işgâlinde bulunan tepelere doğru hareket ettik. Bu tepelerde bırakılmış yığın yığın cephane sandıkları, kazma, kürek, tüfekler, çelik şapkalar, düşmanın gece karanlığında pek acele geri çekilme hareketine geçtiğini anlatıyordu.

²² Bozüyük, Bilecik İli'ne bağlı ilçe olup, doğuda İnönü, batıda İnegöl İlçelerine komşudur.

²³ Nazım Evren, “2. İnönü Utku'nda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, **Babalık**, 2 Mayıs 1935, Sayı: 4626.

“Üç süvari tümeni ile, 5. Kafkas Piyade Tümeni Albay Refet Bey’in kumandasında İnegöl²⁴ üzerinden, Bursa’ya çekilen düşmanı takip etmek ve İnegöl Ovası’nda yakalamak üzere takibe koyuldu.

“İnönü-Bursa şosesi üzerinden çekilen düşmanın iki piyade tümenine paralel bir yürüyüşle Mezit Boğazı’na²⁵ doğru yürüdük. Cephemizde düşman gece çekildiğinden, vuruşmadan yürüyüşe devam ediyorduk. Yürüdüğümüz dağlı ve ormanlı tepelerin arasında birkaç yerde attıkları kurşunların boş kovanları yanında, bu kanlı savaşın ve şerefli zaferin yolunu açan şehitlerimize rastladık. Çoğu milli kıyafetleri ile savaşa girişen bu yiğitler, nurlu yüzleriyle, ebedi uykularına dalmışlardı. Biraz ileride rastladığımız köylülere kumandan, bu şehitlerin görülmesini tembih etti.

“31 Mart gecesini, sakinleri tarafından boşaltılmış bir köyde geçirdik. 1 Nisan sabahı Mezit Boğazı’na girdik ve gece karanlığına kadar, boğazda yürüyerek Mezit Köyü’nde gece birkaç saat mola verdik. Mezit Boğazı’nın yüksek ve gülbüz çam ormanlarıyla örtülen tepeleri müstesna bir servet ve güzelliğin örnekleri idi.

“Gece yarısından sonra, süvariler ileride olmak üzere hareket ettik. 1 Nisan sabahı saat 9.00’da, İnegöl Ovası’na hakim olan Hamamlı²⁶ sırtlarına geldik. Süvarilerimiz bizden önce ovaya inmişler, cebri bir yürüyüşle İnegöl’den, Bursa’nın Kazancı Bayırı²⁷ müstahkem mevzilerine doğru çekilen düşman piyade tümenlerini takibe koyulmuşlar ve temasa geçmişlerdi. Süvarilerimiz düşmanı yakalamak ve İnegöl Ovası’nda hırpalamak için tam zamanında ovaya inmişlerdi. Bizse biraz geç kalmıştık. 5. Kafkas Tümeni Hamamlı sırtlarını işgal ederek, süvarilerimizin hareketinin sonucunu beklemek vaziyetini almıştı.

“İnegöl şosesinde dörtnala ilerleyen 1. Süvari Tümeni’nin 10. Alayı (Bölüğümüzün mensup olduğu alaydı) İnegöl’ün doğu çıkışında düşmana yetişti. Düşman artçılarıyla savaşa girişti ve İnegöl’ü yakmasına meydan vermeden düşmanı oradan attı. Alayımız İnegöl’de bir sokak çarpışması yaptığından, İnegöl’ün batısında mevki alan düşman bataryaları, İnegöl’ü bombardıman ettiler. Bu dakikada düşmanın bütün kısmı Kazancı

²⁴ İnegöl, Bursa’ya bağlı ilçe olup, şehir merkezine 45 km. uzaklıktadır.

²⁵ Mezit Boğazı: İnegöl-Bozüyük arasında bir vadi olup aynı ismi taşıyan bir dere ve köy bulunmaktadır. 1858’de Rus zulmü sebebiyle Anadolu’ya kaçarak gelen Abhazların kurduğu Mezit köyü, bugün İnegöl İlçesi’ne bağlıdır. Bursa’ya 74 km, İnegöl’e ise 29 km uzaklıktadır.

²⁶ Hamamlı: Bursa İli’nin İnegöl İlçesi’ne bağlı köy. Bursa’ya 57 km, İnegöl’e 12 km uzaklıktadır.

²⁷ Kazancı Bayırı: Eski Bursa-İnegöl yolu üzerindeki mevki ve aynı ismi taşıyan köy. Kazancı, şimdiki adıyla Şükranıye olan köy, Bursa’nın Kestel İlçesi’ne bağlı olup, Bursa’ya 29 km., İnegöl’e ise 16 km. uzaklıktadır.

Bayırlarına doğru seri bir yürüyüşe çekiliyor. Bizim süvari tümenleri de, ateş menzili dışında düşmana paralel bir gidişle, Kazancı Bayırı'na doğru ilerliyordu.

“Manzara pek heyecanlı idi. Biz büyük bir sabırsızlık ve heyecan içinde süvarilerimizin hücumunu bekliyorduk. Burada süvarilerimiz ya kanlı fakat şerefli bir atlı hücumunu göze aldırarak düşmanı dağıtacak yahut yaya savaşıyla düşmanı önleyerek, Kazancı Bayırı'ndaki müstahkem mevzilere girmesine mani olacaklardı. Düşman durdurulunca, 5. Kafkas Tümeni de seri bir yürüyüşle vurularak, bu avı yakalamak mümkün olacaktı. Fakat her ne sebeptense beklediğimiz işler olmadı. Süvarilerimizin takibinin bir yan yürüyüşü yapmasından ibaret kalması, düşmanın Kazancı mevkilerini işgal etmesine meydan verdi. Bugünün savaşı da bu sonuçla tamamlandı.

“Geceyi Hamamlı Köyü'nde zafer neşeleri içinde geçirdik.

“2 Nisan sabahı dört gün geceli gündüzlü şanlı ve şerefli savaş arkadaşlığımızı yaptığımız kahraman 5. Kafkas Tümeni'nden ayrılarak, alayımıza katılıyor ve Uludağ'ın karlı bellerinden aşarak, Afyonkarahisar Cephesi'ne doğru ilerliyorduk...”²⁸

Mustafa Nazım Bey'in yukarıdaki hatıraları Güney Cephesi ve Ankara'dan Batı Cephesi'ni takviye etmek için, 10. Kafkas Alayı ve Meclis Muhafız Taburu'nun 5. Kafkas Tümeni Kumandanı Yarbay Cemil Cahit Bey kumandasında, cephe ihtiyatını teşkil etmek üzere İnönü'ye indirilmesi²⁹ ve kumandanı bulunduğu 3. Süvari Bölüğü ile, Poyra Köyü'nde bu tümene katılmasıyla başlayan dört günlük anıları kapsamaktadır.

Mustafa Nazım Bey, bir süvari subayı olarak görev aldığı II. İnönü Savaşı'nın bir kesitini, kendisinde iz bırakan anıları ve andıklarıyla kaleme alırken, kuşkusuz hafızasında resmettiği bu tarihi atmosferi paylaşmak suretiyle geleceğe aktarmak istemiş, bu vesileyle kendi kaleminden o günleri yeniden yadette fırsatı ve kendisini de tanıtmaya imkânı sağlamıştır.

²⁸ Nazım Evren, “2. İnönü Utku'nunda 5. Kafkas Fırkası İle 4 Gün”, Babalık, 6 Mayıs 1935, Sayı:4628.

²⁹ **Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 3. Kısım, Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s.388.

BİBLİYOGRAFYA**Milli Savunma Bakanlığı Arşivi**

Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, III, Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, Yay Haz: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.

Muhafızı Atatürk'ü Anlatıyor, Emekli General İsmail Hakkı Tekçe'nin Anıları, Yay Haz: Hasan Pulur, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

Selek, Sabahattin, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, II, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002³.

Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi, 3.Kısım, Birinci, İkinci İnönü, Aşhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999³

Babalık

tr.wikipedia.org/wiki/İnönü-Eskişehir

tr.wikipedia.org/wiki/Poyra-Bozüyük